

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
Institut mezioborových studií Brno

Výchova a vzdělání ve volném čase dětí a mládeže

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí práce:
Doc. PhDr. Jaroslav Nevoránek, Csc.

Vypracovala:
Dana Macůrková

Brno 2005

OBSAH

ÚVOD	1
1. Výchova a vzdělání	3
1.1. Rodinná výchova	3
1.2. Úloha školy v procesu výchovy a vzdělání	10
1.3. Mimoškolní činnost ve volném čase	15
2. Volnočasové aktivity dětí a mládeže	21
2.1. Využívání volného času v současnosti	21
2.2. Zařízení pro volný čas	27
2.3. Místo trávení volného času	31
- v tělovýchovné organizaci	
- ve škole mimo vyučování	
- v domě dětí a mládeže	
- sám, s rodinou, přáteli	
Závěr	40
Resumé	42
Anotace	43
Literatura	44

Úvod

Pro svou bakalářskou práci jsem si vybrala téma „Výchova a vzdělání ve volném čase dětí a mládeže“, protože mě zajímá z několika důvodů. Mým hlavním důvodem, proč pěstovat zájmy u dětí je ten, že jediné tím, že děti mají nějakou činnost, předchází nudě a prázdnost, která vede ke špatným partám, k sektám, drogám a kriminalitě. Další důvod je ten, že děti svou činností, pokud jsou vedeny správně, rozvíjejí svůj talent, inteligenci a tvořivost a zajišťuje komplexní rozvoj osobnosti. Dalším důvodem je ten, že se zaneprázdnění rodiče málo věnují dětem a nechávají je napospas televizi, ulici a nudě. Tím pádem hrozí nebezpečí, že mohou sklouznout k nežádoucím návykům.

Děti a mládež jsou velmi poddajní a je nutné, aby rodiče při své výchově věnovali více pozornosti, co děti a mladí lidé dělají ve svém volném čase, čím se zabývají a s kým se stýkají. Právě jejich působení ve volném čase může mít rozhodující úlohu na jejich další vývoj.

Děti napodobují své rodiče, ve značné míře přebírají jejich životní styl, a tedy i způsob trávení volného času. Vliv rodiny, rodičů, i sourozenců a dalších příbuzných je však obrovský a v každém případě silně člověka ovlivňuje.

Abychom se stali vzdělanými a kultivovanými lidmi, měli bychom dbát na všestranný vývoj dítěte. K tomu by neměla sloužit pouze škola, ale také rodinná

výchova a různé instituce sloužící k výchově ve volném čase. Hlavním důvodem, proč se zajímám o problematiku volného času je ten, že by bylo nutné se hlouběji zabývat se o náplni volného času. Tím, že se budeme více zajímat, co děti dělají ve volném čase a nabízet jim možnosti, zabráníme tomu, aby využívaly svůj zájem méně vhodným směrem.

Tato práce je rozdělena do dvou kapitol, které na sebe navazují. V první kapitole se pojednává o rodině, jako primární základní instituci a o výchově dětí. Na to navazuje výchova dětí a mládeže ve školských zařízeních a také je věnována mimoškolní činnosti, o tom, co děti dělají v kroužkách a v různých zájmových klubech. V druhé kapitole se zaměřím na využívání volného času v současné době, o místech trávení volného času a na různé instituce, kde se děti ve volném čase realizují.

1. Výchova a vzdělání

1.1 Rodinná výchova

Rodina tvoří základní primární sociální skupinu. Rodina je biologicky důležitá pro udržení lidstva a také jednotkou společnosti. Hlavní smysl rodiny je reprodukční, protože utváří člověka jako bytost biologickou i jako bytost kulturní. Rodina je prvním a závazným modelem společnosti, s kterým se dítě setkává. Formuje dítě podle hodnotového systému a podle vlastní tradice.

Rodina je nejužším spojením muže a ženy a také dětmi. Jsou spojeni společným soužitím, vzájemnou morální odpovědností a vzájemnou pomocí. Rodina je základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou.

V rodinném prostředí se lidé učí reagovat na svět kolem sebe, na různé situace, v nichž se ocitají. Člověk se v ní učí celý život hrát základní sociální role. Obsah rolí je v dnešních rodinách velmi proměnlivý a je vždy podmíněn kulturní a dobovou situací. Rodinné prostředí by mělo dítěti poskytovat v dostatečném množství mnohostranné podněty, ideálem je harmonické prostředí. Současný stav rodinného prostředí je podrobován oprávněné kritice, někteří odborníci hovoří dokonce o krizi rodiny. Rodiče mají na své děti stále méně času, mnohdy v rodinách převládají materiální hodnoty a starosti. Ubývá společných činností a prožitků ve volném čase. Skladba rodin je nyní dvougenerační, trendem je jedno dítě, model dvou dětí je

v rodině pomalu opouštěn. Matky mívají první dítě v pozdějším věku než dříve a také přibývá svobodných matek. Dochází k vnitřní a vnější struktuře rodin. Vyskytuje se mnoho rodinných problémů, včetně nezaměstnanosti a vysoké rozvodovosti.

V České republice zákon vymezuje o rodině základní práva a povinnosti, která upravuje vztahy mezi rodinou a společností. Rodičům je svěřena důležitá a rozhodující úloha výchovy. Rodiče jsou povinni pečovat důsledně o výchovu a výživu a dbát na správné chování a jednání dětí. Za své děti jsou zodpovědní až do 15 let jejich věku. Pro rodiče by mělo být samozřejmostí dávat dítěti lásku, pocit jistoty a ochrany a harmonické rodinné zázemí. Důležité je, aby se dítě mohlo se svými problémy s důvěrou obrátit se na rodiče. Rodiče by měli dbát na zdravý tělesný vývoj svých dětí, vštípit jim základní hygienické návyky a správného stravování. Rodina by měla být schopna nejen zabezpečit dítě po hmotné stránce, ale i poskytnout mravní hodnoty, estetické cítění a předávat jim své životní zkušenosti. Je také nutné, aby rodiče s dětmi strávili společně volný čas, hráli si s dětmi, podnikali s nimi výlety nebo procházky přírodou a pomáhali dětem při utváření svých koníčků.

Prostředí rodiny má velmi silný vliv na život všech jejích členů. Mělo by naplňovat základní psychické potřeby, především pocit jistoty a bezpečí. Rodina vytváří člověka velmi výrazně. Pomáhá uspokojovat jeho potřeby, přes kterými jedinec vstupuje do společnosti. Zde dítě dostává svou základní hodnotovou orientaci.

Rodinná výchova je základním nejdůležitějším prvkem v naší společnosti.

Vychovávat dítě znamená především respektovat jeho osobnost se všemi jejími zvláštnostmi a bezpodmínečně ho milovat. Výchova je záležitostí srdce a vyžaduje mnoho trpělivosti. Znamená to, že nabídneme dítěti dobré zázemí a tak dlouho ho budeme vnitřně podporovat, dokud sám nepozná cestu.

První tři roky života jsou velmi důležité proto, že se zde tvoří základy pro celý další život. Dítě v tomto období musí cítit zvláštní ochranu a bezpečí. Pod ochranou sbírá klíčové zkušenosti, které určují další vývoj jeho osobnosti. Dítě se musí za všech okolností cítit, že je milováno, chápáno a musí vědět, že se může na své rodiče spolehnout. Pod jejich ochranou se učí překonávat strach, krize a překážky. Pak je pro rodiče radost, když vidí, jak z jejich dítěte vyrůstá morálně bezúhonný člověk, který je ohleduplný k druhým. Je velmi důležité mu dávat příklad, být pro něj kamarádem a povídat s ním. Každé dítě sice s určitými základními předpoklady pro morální jednání narodí, ale jak roste, rodiče mu musí tyto hodnoty postupně vštěpovat.

První sociální vztah, s čím se dítě setkává, je vztah k matce. Mezi prvními věcmi, které dítě v prvních měsících rozlišuje, je její hlas a obličej. Dítě vychovávané rodiči, kteří mu poskytovali lásku, porozumění a rozumné vedení, má vynikající příležitost naučit se, jak má vytvářet úspěšné vztahy k jiným lidem. Dítě se učí, jak příjemné je být s druhými lidmi, neboť se o něj dobře starají a poskytují mu radost a zábavu. Jak dítě vyrůstá, zároveň se učí, že druzí mají také svá práva a potřeby. Zjišťuje, že i ono

se může zajímat o to, jak se cítí jiní lidé, a dělat jím radost. Jestliže je rodiče povzbuzují k tomu, aby se volně stýkaly a hrály s jinými dětmi, učí je tak umění vycházet s lidmi a také zároveň sebejistému vystupování. Dítě si pak bude vážit ostatních a přitom si zachová svou osobní autonomii a nezávislost.

To samozřejmě představuje značný výkon učení. Úspěch velice závisí na příkladu a na stanovení správných pravidel. Děti jsou ovšem vybaveny přirozeným pudem ke sdružování, takže se v tomto ohledu učí velmi rychle.

Raný vývoj dítěte je později doplněn jeho životními zkušenostmi a vlivem vrstevníků. Je důležité, aby v rodinném prostředí byla dítěti projevena empatie a pochopení. Dítě je třeba naučit, aby pocity umělo zvládat zralým způsobem. Děti, které jsou doma takto vedeny, pak lépe dokáží spolupracovat s druhými a jednat s lidmi soucitně a s pochopením.

Vychovávat dítě již v útlém věku je tvrdá práce. Děti jsou jako rostlinky, které se rozvíjejí a dobře se jím daří za předpokladu, že je jím pravidelně projevoována láskyplná péče. Tím, že dítě zahrnují projevy lásky a to doteky a slovy, podporují jeho duševní a citový vývoj.

V tomto věku je také důležité podporovat jeho zájmy. Je dobré, když rodiče s dětmi hrají společenské hry, anebo si zajdou do knihovny, kde si půjčí nějaké knihy, které budou společně pročitat. Jindy si mohou dělat různé rukodělné výrobky, s kterými děti mohou obdarovávat své příbuzné nebo kamarády. Když necháme děti

místo s hodnotnou knížkou trávit sledováním televize, kde často dávají programy s násilím, a místo společných rodinných akcí potulovat se s kamarády, o kterých nic nevíme a netušíme, jaké jsou jejich zájmy a čím se ve volné chvíli zabývají, nemůžeme se divit, že lehko sklouznou k nežádoucím návykům. Pak se rodiče diví, že dítě začalo brát drogy, šikanuje spolužáky anebo s nějakou partou v ulicích rozbíjí lampy či lavičky.

Významným prostředkem rodinné výchovy je sám obsah rodinného života. Společné zájmy, které rodina sleduje, je společná účast na činnostech vědecké, kulturní, pracovní a sportovní povahy. Rodiče mají možnost poskytovat dětem mnoho zajímavých zkušeností a zážitků ze všech oblastí našeho života, přirozenou cestou rozvíjet postoje k sociálním a kulturním problémům, orientovat zájmy, stimulovat potřeby a citlivě usměrňovat chování odpovídajícím demokratickým morálním normám. Rodiče mohou učinit mnoho tím, že svým dětem umožní poznávat krásy vlasti i ostatních zemí, poznávat její minulé a současné materiální a kulturní hodnoty, i další obecné hodnoty, které lidstvo dosáhlo díky usilovné práci.

Velký prostor má rodinná výchova v oblasti estetické a kulturní. Právě v rodinných podmínkách se velmi často u jedince probouzejí první umělecké zájmy a podpora rodiny mu umožní dopracovat mnohdy i vynikajících výsledků v umění a v mimoumělecké estetice.

Také v oblasti tělesné a sportovní výchovy může rodina udělat mnoho. Za většinou

vrcholných sportovních výkonů stojí stálá podpora rodiny, povzbuzení, její tradice, sportovní zájmy a velká pomoc. Rodina je také spojena s rozvojem morálních kvalit jedince. Rodina může učinit mnoho pro výchovu kladného vztahu k práci. Svým životním stylem, zapojením jednotlivých členů do dělby práce a vzájemným příkladem se může stát vzorem pracovitosti, lásky k práci a radosti z dobře vykonané práce.

Je třeba dítě povzbuzovat, aby zůstalo u svých koníčků, i když jeho zájem přitahuje něco jiného. Aby měl nějaký vliv na jeho učení dovednostem, měl by koníček trvat alespoň půl roku, nebo i déle. Záleží na dítěti, který koníček ho ovlivní, buď se mu bude věnovat krátký čas anebo mu to zůstane na celý život. Když si rodiče udělají čas, aby si dítě v klidu vybralo koníčka, které by ho zajímalo, bude jím umožněno pokračovat ve svém odhodlání vštípit dítěti hodnotu vytrvalého úsilí.

Rodiče budou muset dítěti vštěpovat vytrvalost, které je důležité, aby bylo dítě ve svém koníčku úspěšné. Dítě by mělo být pečlivé, trpělivé při zvládání obtížného úkolu, houževnaté a rozhodné. Koníčky představují jedinečný způsob, jak děti učit. Být dobrým rodičem je časově náročné. Stojí to čas, vést je k dobrým zájmům, pouštět si s nimi draka, hrát s nimi s míčem a skládat skládačky. Stojí to čas, je vyslechnout, co dítě prožilo ve škole, jak se bouchlo do kolena a jak s kamarády si hráli s koťátkem. Právě toto jsou stavební kameny sebevědomí dítěte, které jsou

spojovány s láskou. Každé dítě má právo chodit se zvednutou hlavou, nikoli v pýše, ale v sebedůvěře a pocitu bezpečí.

1.2 Úloha školy v procesu výchovy a vzdělání

Každá škola plní funkci nejen vzdělávací, ale také funkci výchovnou. Měly by se spolu prolínat a vzájemně se doplňovat. Vzdělání a výchova jsou dlouhotrvající procesy. Pokud je člověk vzdělaný, nemusí být ještě i vychovaný. Výchova a vzdělání bývá výsledkem vědomostí, dovedností a určitých návyků.

Již v jeslích a mateřských školách se děti učí základním návykům, jako je hygiena, stolování a oblékání. Pokud se týče vědomostí, u malých dětí je to především hra, která je hlavní složkou náplně. To ale neznamená, že by si děti hrály bez dozoru učitelek. Je na učitelkách, aby děti ve hrách usměrňovaly. Je nutné, aby učitelka sama zahájila hru a postupně do ní zapojila všechny děti. Někdy je prospěšné ponechat děti, aby si samy hrály, sem tam za přispění učitelky. Děti se ve svých hrách učí sociálním návykům a vědomostem, které budou potřebovat pro nástup základní školní docházky.

V poslední době jsme svědky toho, že se ve školách mezi dětmi rozmáhá dravá soutěživost, kteří ji někteří označují za zdravou. Podle mnoha pedagogů neexistuje nic takového jako „zdravá soutěživost“, spíš by se dala označit jako soupeřivost. Podle výzkumů soutěživost v jakékoliv formě snižuje školní úspěšnost. Má to jednoduchou logiku. Když se děti starají o to, aby se vyhnuly nezdaru, nevěnují pozornost samotnému úkolu. Když je cílem vyhrát, není cílem se něco naučit. Také

není dokázáno, že soutěživost buduje charakter. Soutěživost vede k tomu, aby děti podváděly a lhaly a sdružovaly se do skupin, které mají zabránit druhým, aby vyhrály. Budeme-li své děti učit, aby si vážily společného úsilí a úspěchu celé skupiny, bude to důležitý způsob, jak vyvážit tendenci v naší kultuře vidět svět v pojmech vítězů a poražených.

Mnohé výzkumy také zjistily, že spolupráce a vstřícné chování patří k nejdůležitějším předpokladům společenského přijetí malých dětí. Kooperativní hry jsou primární způsob, jímž pedagogové učí této významné sociální dovednosti. Výzkumy ukazují, pokud si děti osvojí dovednost spolupracovat při hře, zobecní se tato dovednost i na další činnosti, které děti dělají se svými vrstevníky. Učení dětí kooperativním hrám a činnostem vedlo ke zvýšení procenta přijetí, sdílení, tolerování rozdílů a pozitivních vztahů mezi vrstevníky. Učíme-li děti kooperativní hry, pomáháme jim vytvořit si základ pro lepší zvládání úspěchu v našem vysoce soutěživém světě, protože si při nich uvědomují, že úspěch je výsledek skupinového úsilí.

I ve škole je důležité, aby se v dítěti podporovalo tvořivost a samostatné myšlení. Škola je tradičním výchovně-vzdělávacím zařízením, které se snaží dosáhnout mnohostranného rozvoje osobnosti. Otázkou zůstává, jestli je škola schopna tyto funkce plnit. Na jedné straně se objevují názory, že škola zahrnuje své žáky svými encyklopedickými vědomostmi, které ani nejsou potřebné pro

běžný život, a na druhé straně, jestli tyto poznatky v dostatečné míře tito žáci nepostrádají. V dnešní společnosti se tyto nároky na vzdělanost svých členů zvyšují. Po škole se požaduje, aby našla optimální cestu, jak dosáhnout u žáků požadovaného vzdělání, které by uplatnili ve svém životě.

Zvlášť důležité je nejen předávání vědomostí žákům, ale i péče o osobnostní rozvoj. Péče o potřeby dětí a o vztahy ve třídě není luxusem, není ani další zátěží učitelů, ani přidáváním zbytečné práce navíc, ale je podmínkou efektivity vzdělání. Z vlastních zkušeností víme, že záměrná výchova se děje hlavně pomocí odměn a trestů a nemá šanci měnit chování v žádoucím směru podstatně a trvale.

Na prvním místě by se mělo přihlížet k individualitě každého dítěte, kde by měla být rozvíjena jeho kreativita. Učení je především tvůrčí proces, na němž se podílejí učitelé, ale také i žáci. Je také podporována spolupráce dětí a vzájemná pomoc, kde zdatnější děti pomáhají slabším dětem. Namísto soutěživého modelu je rozvíjen kolektivní duch, kde děti především tvoří a rozvíjí své vědomosti a jsou oceněni až ve chvíli, kdy úkol zvládne i poslední z nich. Tento systém klade na učitele sice vysoké nároky, protože většina v tomto duchu nebyla vedena, natož tak vzdělávána. Vyžaduje to změnu samotného myšlení, opuštění navykklých způsobů a vyžaduje to otevřené a přímé jednání.(21).

Nejlepší způsob, jak navázat úzký vztah s učitelem a dětmi je zajištění práce

(21). Shapiro, E. Lavrence. Emoční inteligence dítěte a její rozvoj. Portál, Praha, 2004, str. 197

ve skupinkách. Napomáhá dětem nejen tvořivosti a samostatného myšlení, ale také spolupráce, toleranci a komunikace. Dítě pracující ve skupince se spolužáky je neustále součástí obousměrných vazeb. Kromě komunikace a interakci není omezena jen na jednu skupinu, také interakce s učitelem může iniciovat samo dítě. Učitel práci neřídí centrálně, spíše jen pozoruje, je k dispozici a zasahuje jen v případě potřeby. Děti mají příležitost spolu mluvit, nepracují osamoceně jako ve frontální výuce, ale spolu. To rozvíjí sociální dovednosti, jako je třeba tolerance, pomáhání druhým a schopnost hodnocení. Zpětnou vazbu, tak důležitou pro učení, si zde děti poskytují navzájem mezi sebou.

Rodiče by se měli také zajímat, jak se dítě učí ve škole, jak tam tráví svůj mimoškolní čas, jak se tam cítí a co si o nových poznatech myslí. K posílení vzájemné spolupráci mezi rodiči a učitelem některé školy nabízejí rodičům i účast na vyučování, ať již jako pasivním návštěvníkem nebo se zapojením. Dobrým nápadem by bylo zorganizovat jednou dvakrát za rok den otevřených dveří. I školní víkendové výlety s rodiči i sourozenci jsou také velkým přínosem.

Na výchovné působení nemůžeme opomenout jednu důležitou věc a to je estetika a vliv školního prostředí. Celé prostředí školy působí již od prvního vstupu dítěte do školy. V tomto směru záleží na každé maličkosti, na celkové úpravě školní budovy, na její výzdobě, na nástěnce či obrazu nebo na květinové výzdobě v zákoutí.

Na tom, nakolik prostředí ve svém celku vzbuzuje u lidí pocit pohody, záleží na několika vlastnostech: na hygienické nezávadě, bezpečí, funkčnosti, estetičnosti a dostupnosti všech prostor školy k pohybu a užívání. Prostředí třídy zahrnuje všechny vyjmenované stránky prostředí, celkové řešení učebny, úroveň jejich vybavení, možnost obměňovat jejich tvar, osvětlení, vytápění, větrání, úroveň hluku a šumu, velikost a rozmístění nábytku a uspořádání pracovního místa učitele i žáků. Také záleží i na barevném prostředí, měly by být voleny takové barvy, které by na učitele a žáky působily příznivě. Mělo by se dětem umožnit, aby zvláště ve třídě skutečně žily jako ve svém prostoru, mohly v ní nechávat své výtvary a vystavovat je, a také práce ještě nedokončené, k nimž by se mohly vracet. Podobně dovede najít míru mezi estetičností, kterou vtiskl profesionál, a přirozenou krásou vzniklých spontánně a v tvořivém procesu.(6).

Dokonale fungující a esteticky působící prostředí je základním předpokladem výchovy občana fungující společnosti.

(6).Havlíková, Miluše. Program podpory zdraví ve škole. Portál. Praha, 1998, str. 90

1.3 Mimoškolní činnost ve volném čase

Ve školách je důležitá nejen výuka, ale také výchova ve volném čase. V mnoha školách jsou rozšířeny hromadné, skupinové a individuální formy výchovných činností mimo vyučování. Mezi hromadnými formami patří především exkurze do vědeckých, technických a výrobních zařízení, do kulturních a památkových institucí a do přírody. Pokud tyto akce jsou vhodně motivovány a předem připravené, pak tvoří velmi účinnou část pro rozšíření rozhledu žáků, pro stimulaci zájmů a hlubší orientaci v životě.

Na školách také fungují skupinové formy výchovné práce v podobě nejrozmanitějších kroužků, kde podchycují malé skupinky jedinců, kteří mají o věc zájem, a ochotně v kroužcích spolupracují. Práce v malých skupinkách umožňuje pedagogovi hlubší kontakt se žáky, neformální a citlivé působení výchovných záměrů. Práce v kroužcích předpokládá nejen obětavé a zkušené učitele, ale také prostorové a materiální podmínky. Vytvářet takové podmínky je povinností každé školy, která chce uvádět do života všestranný rozvoj osobnosti žáků.

Formy výchovné práce ve škole mohou mít i individuální podobu, které se mohou propojit i se skupinovými formami. Individuální vedení žáků a studentů je v současné době důležité z hlediska péče o talentovanou mládež. Bez něho není

možné zapojení žáků do studentské vědecké a odborné činnosti do různých olympiád, soutěží a přehlídek.

Mimoškolní výchova je výchovná činnost organizovaná mimo školu. Je představována zařízeními, organizacemi, hnutími a nadacemi, jako jsou Domy dětí a mládeže, Centra volného času, Junák, Brontosaurus, Domy ekologické výchovy a jiné. Na edukační utváření současného člověka má rostoucí vliv volný čas, účast dětí a mládeže na aktivitách ve volném čase, v zařízeních, institucích, organizacích k tomuto účelu. Volný čas se stal součástí života a působení rodiny, školy a sociálního prostředí. Rozšiřuje oblast lidské svobody, alternativního rozhodování nejen o sobě, ale také o druhých. Rychlým tempem se rozvíjejí rozmanité nabídky aktivit pro volný čas a jedinci mají velké možnosti rozvoje individuálních a kolektivních zájmů.

Pedagogické ovlivňování volného času a výchova dětí a mládeže v době mimo vyučování je významnou oblastí výchovného působení. Poskytuje příležitost vést jedince k vhodnému využívání volného času, formovat jeho zájmy, uspokojovat a kultivovat jeho lidské potřeby, rozvíjet specifické schopnosti a žádoucí vlastnosti osobnosti. Způsob odpočinku a zábavy ovlivňuje psychohygienu jedince, jak můžeme pozorovat na studijních a pracovních výkonech člověka. Hodnotné a trvalé zájmy pozitivně působí na partnerské vztahy a výchovu dětí v rodině. Pro pedagoga, který pracuje s dětmi a mládeží, je zásadní, aby dokázal vytvořit

bezpečné prostředí, příjemnou a tvořivou atmosféru. Měl by dbát o uspokojování individuálních potřeb a zájmů dětí. Základním předpokladem jeho práce je zajímat se o děti, umět je pochopit, vhodně motivovat a podporovat zájem a činnost.

Společenské instituce pro výchovu mimo vyučování

Školní družiny

Pracují s dětmi mladšího školního věku na prvním stupni základní školy. Vedle funkce výchovné a zdravotní je významná i funkce sociální, protože toto zařízení zajišťuje bezpečnost dětem v době, kdy jsou jejich rodiče v zaměstnání. Výchovné práce se orientují na rozmanité zájmové činnosti a pohybové aktivity.

Školní kluby

Pracují s dětmi z druhého stupně základní školy. Vycházejí z věkových zvláštností tohoto období, zejména z větší samostatnosti dětí a vyhraněných zájmů. Jsou v něm zastoupeny činnosti rekreační, například tělovýchovné, turistické, vlastivědné činnosti, pracovní a estetická výchova.

Střediska pro volný čas dětí a mládeže

Jsou to zařízení, která se zaměřují především na realizaci specializovaných zájmových činností pod odborným pedagogickým vedením. Organizují pravidelnou zájmovou činnost, která je rozdělena do různých oblastí: společenských věd, estetické výchovy, techniky, tělovýchovy a sportu. Každé oddělení má své zájmové

kroužky, kluby a soubory. Dále organizují příležitostnou zájmovou činnost ve formě soutěží, zábav a různých sportovních aktivit. Dobré je, že jsou otevřeny všem věkovým skupinám.

Základní umělecké školy

Jsou určeny jedincům s vyhraněnými zájmy a schopnosti v estetické oblasti, jako jsou obory hudební, hudebně pohybové, literárně dramatické a výtvarné.

Jazykové školy

Realizují výuku cizích jazyků. Přípravují pro studium na středních a vysokých školách v požadovaném zaměření.

Domovy mládeže

Slouží jako výchovné a ubytovací zařízení pro středoškolskou mládež. Jejich posláním je udržet zájem studentů a vybraný směr studia a přispívat k smysluplnému využívání volného času. Je velmi důležité respektování principu dobrovolnosti, což předpokládá realizace zájmových činností formou nabídek s uplatněním vhodné motivaci. Studenti jsou rozděleni do výchovných skupin podle třídy a podle věku. Každou výchovnou skupinu má na starosti jeden vychovatel, který podle odbornosti bývá pověřen vedením činnosti studentů.

Církev a náboženská společenství

Zaměřují svou činnost na výchovu dětí a mládeže v době mimo vyučování, jako je salesiánská střediska mládeže, sdružení evangelické mládeže a jiných.

Školní knihovny

Jsou součástí jednotné soustavy knihoven. Tvoří ji školní žákovská knihovna a školní učitelská knihovna, které se zřizují jako součást školy. Své služby mohou poskytovat i veřejnosti za poplatek. Knihovny bohužel nebývají zřizovány při všech základních školách. Pokud u dítěte není od útlého věku podporován zájem o čtení, těžko se získává během dalšího života. Přitom čtení knih nelze ničím nahradit. Četba má velký vliv na kulturní úroveň dítěte, obohacuje nejen jeho vědomosti, zkušenosti a rozšíření zájmů, ale může ovlivnit i profesní orientaci.(")

Ostatní zájmové organizace

Nejznámější volnočasové organizace, které jsou v České republice, jsou tyto:

Československá obec sokolská

Československý Junák

Brontosaurus

Asociace pro mládež, vědu a techniku

Česká tábornická unie

Armáda spásy

S volným časem dětí a mládeže by se mělo nakládat co nejefektivněji. Jsme svědky toho, že mnohdy dochází u dětí, které nemají vyhraněné zájmy, k tomu, že místo dobrovolného vyplnění volného času ke nedobrovolným činnostem, které se

(")podrobněji:Ilona Šídllová.Bakalářská práce, Brno 2000

stávají neúnosnou zátěží. Zejména ambiciózní rodiče, které považují svého potomka za geniálního, jej mnohdy zaměstnají natolik, že dítě přestává mít zájem nejen o tyto činnosti, ale i o školu. Tito rodiče si většinou ani neuvědomí, že děti přetěžují. Na druhé straně také není dobré, když rodiče o výchovu dítěte a mimoškolní rozvoj příliš nedbají. Je lepší, když dítě má aktivity přiměřené svým schopnostem tak, aby mělo volné chvílky na hru a pasívní odpočinek.(15).

Všechny formy výchovy ve škole se stávají účinnějšími, když se propojují s mimoškolní výchovou s výchovou v družinách a kulturních institucích a s výchovou rodinnou. Je třeba, aby si co nejvíc lidí uvědomovalo souvislosti mezi působením školy a mimoškolní výchovy na děti a mezi naší ekonomickou prosperitou ve společnosti. Musíme přijmout skutečnost, že transformace školství je důležitá jako transformace ekonomická.

(15). Němec, Jiří. Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky vol. času. Paido. Brno, 2002,s.21

2. Volnočasové aktivity dětí a mládeže

2.1 Využívání volného času v současnosti

Když řekneme volný čas, můžeme jej definovat různě. Jak můžeme charakterizovat volný čas. Je to čas, v němž člověk svobodně volí a dělá takové činnosti, které mu přinášejí radost, zábavu, potěšení a odpočinek, které obnovují a rozvíjejí jeho tělesné a duševní schopnosti. Je to čas, v němž je člověk sám sebou a koná svobodně a dobrovolně činnosti jak pro sebe, tak i pro druhé ze svého zájmu. Také je to čas, který zbývá po splnění pracovních a nepracovních povinností. Hlavní funkce volného času je odpočinek, zábava a rozvoj osobnosti.(16).

Z hlediska dětí a mládeže do volného času nepatří vyučování a s ním spojené činnosti, sebeobsluha, základní péče o zevnějšek a povinnosti spojené s provozem domácnosti a rodiny. Součástí volného času také nejsou činnosti zabezpečující s biologickou existencí, jako je jídlo, spánek a zdravotní hygiena. Ale i z těchto činností si někteří lidé vytvářejí svého koníčka, například v kulinářské přípravě jídla.

Děti mají relativně hodně volného času. Společnost by měla mít zájem, jak děti tráví svůj volný čas. Je samozřejmé, že na prvním místě je to záležitost rodiny. Názor, že výchovu dětí ve volném čase plně zabezpečí rodina, je však mylný.

(16). Pávková, Jiřina. Hájek, Bedřich. Pedagogika volného času. Portál. Praha, 2002, str. 13

Rodina nemůže uspokojit potřebu dětí, zejména dospívajících sdružovat se ve skupinách vrstevníků. Z výchovných důvodů je žádoucí jeho pedagogické ovlivňování. Děti nemají dostatek zkušeností, nedovedou se orientovat ve všech oblastech zájmových činností a proto potřebují citlivé vedení. Míra ovlivňování volného času závisí na věku dětí, jejich mentální i sociální vyspělosti i na charakteru rodinné výchovy.

Jak děti tráví svůj volný čas? Děti, zvláště starší, jsou velcí čtenáři. Chlapci čtou dobrodružnou, vědeckofantastickou literaturu a literaturu faktu. Dívky čtou o něco dříve a většinou romány, zvláště sentimentální. Chlapci holdují bojovným hrám, vyrábějí praky a primitivní palné zbraně a pilně cvičí ve střelbě. Baví je také stavebnice, pokoušejí se s obdivuhodným úspěchem o stavby modelů všeho druhu. Dívky, pokud ještě mají zájem o panenky, spíše na ni šijí oblečky, než aby si s ní hrály. Chlapci a děvčata rádi hrají složitější stolní hry včetně karetních, v nichž dosahují už virtuozity. Děti také milují tajemství a různé dobrodružné hry. Přitahuje je šero, jeskyně, táborák, romantika a skupinové symboly, kterým rozumí jen zasvěcení.(20).

Když nahlédneme na trávení volného času u dětí, zjistíme, že jej tráví různě. Některé děti tráví svůj volný čas aktivně, sportují, tvoří ve výtvarné činnosti, hrají na hudební nástroj nebo zpívají, a některé děti jej tráví pasivně, jako je sledování

(20). Říčan, Pavel. Cesta životem. Portál. Praha, 2004, str. 176

televize, videa, internetu, četby zábavné literatury nebo toulání se po ulici. Jakým způsobem tráví děti volný čas, záleží také na rodičích. Jestli rodiče využívají svůj volný čas aktivně a smysluplně, tak k tomu budou vést i své děti.

V dnešní době vidíme, že někteří rodiče mají na děti málo času a je jím lhostejné, jak děti tráví svůj volný čas. A tak je přenechávají komerčnímu světu. Záplava počítačových her, nevhodných televizních pořadů a videokazet většinou negativně formují dětskou duši. Současné obavy týkající účinků těchto počítačových her se zčásti soustřeďuje na její sociální povahu. Hraní na počítačích obecně působí na odsun dítěte ze společenského kontaktu s druhými lidmi. To může mít následky nejen pro sociální učení a pro rozvíjení komunikačních dovedností, ale také pro rozvíjení vnímavosti vůči citům a potřebám ostatním.

Počítačové hry mají i svou pozitivní stránku, neboť se některé hry liší svou podobou a obsahem. Kromě radosti, kterou dětem dávají, mohou přispívat k rozvíjení určitých myšlenkových dovedností, zdokonalovat reflexy a napomáhání ovládání impulsů. Při výběru her by se mělo postupovat pečlivěji, aby dítě netrávilo svůj volný čas zbytečnostmi, které se opakují stále dokola nebo které zobrazují nevhodnou míru fyzického násilí.(4).

Mnoho let se zdůrazňuje přesvědčení o prospěšnosti sportu nejen pro tělesný

(4). Fontana, David. Psychologie ve školní praxi. Portál. Praha, str. 54

rozvoj a zdatnost, ale také pro rozvoj osobnosti. Říká se, že sport utváří charakter, že učí hodnotě týmové práce, poctivé hře a všem ostatním dobrým vlastnostem, jako je nesobeckost a pomáhání jedince snášet rány v životě.

S měnící strukturou zaměstnání ve společnosti a s vyhlídkou na rozsáhlý růst volného času pro většinu z nás může být v budoucnosti pokládán sport za něco, co je společensky prospěšné. Může příjemně vyplnit volný čas jedince, a tím rozvíjet tělesné a duševní zdraví. Také může být prostředkem, jak sdružovat lidi a poskytnout příležitost ke spolupráci a vzájemné podpoře. Ke sportu by měli rodiče vést i své děti, aby se naučily žádoucím návykům. Jen tím se předejde nemocím pohybového aparátu, které sužují čím dál víc dětí.

Většina dětí kromě her a svých zájmů pomáhají doma rodičům. Bylo by nutné, více dětí zapojit do domácí práce. Jednak proto, že se děti učí různé návyky a zkušenosti na celý život a jednak proto, že pomohou matce, která kromě zaměstnání musí zvládnout i domácnost. Mladý člověk se přitom naučí vážit si práce. Je důležité mít na paměti, že pro dítě předškolního věku neexistuje opravdové rozlišení mezi hrou a tím, co by dospělý považoval za práci. Když pomáhá matce nebo otci na zahradě nebo v domácnosti, je to pro něj stejný druh hry, jako když si hraje s hračkami, neboť se do toho pouští bez vážného cíle. Hra dětem také může pomáhat rozvíjet složitější formy myšlení a to tehdy, když se děti snaží pochopit, jak se chovají věci.

Jak děti rostou, tak se jejich zájmy vyhraňují. Některé děti sbírají známky či modelují a některé děti chodí do různých kroužků výtvarných, hudebních, literálních, dramatických a turistického. Mnozí z nich vyrůstají talenty.

Aktivní zájmy, které u mládeže začínají, mají v dnešní době velký význam i pro další život. Jednak proto, že přibývá volného času, jednak proto, že umožňují obvykle svobodnější sebevyjádření, rozvíjejí osobnost i pospolitost. Zájmy jsou různé. Pro některé mladé lidi je potěšením hudba. Nejoblíbenějším nástrojem je v tomto období kytara, ideální nástroj k táboráku, do vlaku a kamkoli, kde se dá v partě zpívat. Nadaný člověk může zvládnout techniku hudebního nástroje na úrovni, která se v podstatě neliší od úrovně zkušeného dospělého hudebníka. Někteří mladí lidé rozumějí už vážné hudbě, opeře a symfonii. Stejně hodnotným zájmem je ochotnické divadlo, které má pro mládež velké kouzlo. Možnost vžívat se do různých postav a rolí, dobře vyhovuje tomu, kdo právě hledá svou pravou roli v životě. Výtvarné umění vyžaduje delší dobu zrání než hudba a obvykle i delší cvik. Ale každému je přístupné fotografování, z jejíž pomocí může bez náročného výcviku vyjádřit své vidění světa. Literální pokusy adolescentů mají zřídka vysokou uměleckou hodnotu, ale vyjadřují tím své pocity, své zážitky, úvahy a hledání smyslu života.

Velkým tématem mladých lidí je sebezvzdělávání. Dospívající cítí odpovědnost

za výkon a dovede, když má zájem, věnovat se cizímu jazyku, cvičení na hudební nástroj nebo sportovnímu tréninku stejně houževnaté úsilí jako dospělý. Navíc tam, kde dospělý už poznal své meze a rezignoval či zvolnil, dospívající tajně doufá, že mimořádným úsilím vynikne a získá úspěch.(20).

V poslední době zjišťujeme, že mládež tráví volný čas spíše pasivněji. Mládež stále častěji sleduje televizi, poslouchá hudbu z elektronických médií a videokazety. Mládež také více navštěvuje restaurace, kavárny a vinárny. Prohlubuje se spíše pasívnost, konzumnost a nenáročnost. Tato konzumace zábavy působí nemalou měrou na hodnotovou orientaci mládeže. Ti mohou začít přijímat nejen zábavu, ale i ostatní činnosti jako samozřejmost. Je nutné, aby společnost podporovala výchovu a vzdělání a vytvořila takové podmínky, které umožní mládeži trávit volný čas smysluplně a účelně.

(20). Říčan, Pavel. Cesta životem. Portál, Praha, 2004, str. 200

2.2 Zařízení pro volný čas

Zařízení, které se dětem věnují ve volném čase jsou různá sdružení, organizace a hnutí. Ti jsou nezastupitelným prvkem výchovy ve volném čase. Nabízejí mladým lidem sociální prostředí, zážitky a činnosti a podílejí se na rozvoji pro život důležitých sociálních dovedností, které se budou člověku hodit v dospělém životě. Každý člověk se pohybuje ve společnosti jiných lidí, komunikuje s nimi, navazuje rozmanité vztahy a přátelství, spolupracuje a zároveň řeší různé konflikty. Děti a mladí lidé se snaží prosazovat svoji individualitu, učí se umění jednat a vycházet s lidmi. Nenahraditelným se stává společný pobyt ve skupině vrstevníků, zapojené do společné činnosti a sdílení společných hodnot. Skupina poskytuje dětem a mladým lidem neopakovatelnou příležitost skupinového prožitku a podílí se výrazně na formování osobnosti. Ve sdruženích, hnutích a organizacích potřebným a odpovídajícím výchovným způsobem vedených dochází k pozitivnímu formování osobnosti. Nedostatek zkušeností a prožitků ze spolupráce ve skupině může mít vliv na negativní a sociální neadekvátní chování u dospělých.(15).

Centra volného času umožňují plánovat a organizovat smysluplné aktivity, které zprostředkují nezávislé myšlení a osvojování odpovědnosti. Podporují smysl pro solidaritu a schopnost spolupráce, podněcují k diskusi a využívání nabytých vědomostí. Dětem a mládeži poskytují šanci vědomého zapojení se do

(15). Němec, Jiří. Kapitoly ze sociál. Pedagogiky a pedagogiky vol.času.Paido,Brno,2002,s.28

řešení sociálních, kulturních, politických, zdravotnických a jiných ožehavých problémů. Poskytují zábavu i občerstvení, působí proti tendencím izolace, anonymity a proti znehodnocování a komercializace volného času. Nabízejí kontakty mezi místními organizací volného času a motivuje mladé lidi ve členství v nich. Dětem a mladým lidem bez rozdílu věku, původu, národnosti, pohlaví a fyzické způsobilosti přináší rozvoj osobních schopností a posilování sebepojetí. Příležitost dostávají i sociálně slabší lidé.

Za úspěch se považuje zveřejnění, publikování a propagace programů jednotlivých městských obvodů, aby sloužily různým inspiracím. Různé letáky a plakáty programů pro volný čas nabízejí informační centra v každém městě. Materiální a prostorové vybavení závisí na místních podmínkách, financí a tradicích. Využívá se různého prostředí a zařízení k aktivnímu působení i ve školních objektech. Problematikou zajišťování realizace činnosti ve volném čase se zabývají architekti. Většinou města nejsou připravena na kvalitní využívání a trávení volného času dětí a mládeže. Přitom je nutné stále vypracovávat nové projekty pro nové kvality života, rozšiřovat plochy parků a zahrad, zdokonalovat místní služby a využívat prázdných prostorů.(24).

Volnočasové aktivity se uskutečňují v původním nebo přizpůsobeném přírodním či městském prostředí a současně v národním i mezinárodním měřítku podněcují vznik nových činností a typu zařízení.

(24).Vážanský, Mojmír. Základy pedagogiky volného času. Print Typia, Brno, 2001, str. 150

V minulých stoletích byly místem pro volný čas nejprve prostory zařízení šlechty, jako jsou zámecké zahrady a parky vybavené sochami, umělými jezírky a jeskyněmi, pavilóny a letohrádky. Zde odpočívali, bavili se a věnovali se sportu, sem chodili a jezdili na vycházky a výlety. V dnešní době lidé tráví svůj volný čas v přírodě a v různých zařízení ve městech či na vesnici.

Vyhledávaným prostorem realizace volného času se natrvalo stala příroda, která umožňuje oddechové a poznávací činnosti nebo dlouhodobé pobyty. Význam v tomto ohledu má také vyhlásovací a zřizování chráněných přírodních území, národních parků nebo přírodních rezervací.

V prostorách osídlených a kultivovaných člověkem to jsou místa přitažlivá historicky nebo umělecky, cíle jednorázových výletů nebo místa kulturních akcí jako jsou koncerty, divadelní představení, návštěva zámků a hradů a různé ukázky středověkého života a šermířské souboje. Poznávání minulostí pomáhají lidem spojovat se současnými zážitky.(8).

Volnému času dětí a mládeže se věnuje také řada komerčních organizací, které ovlivňují způsob trávení volného času především v oblasti kulturní, sportovní a společenské zábavy. Vznikla a stále vznikají zařízení jako kluby hudební, alternativní kultury, netradičních sportů a fitcentra, agentury, bary, restaurace a cestovní kanceláře. Patří k velmi výnosnému "průmyslu volného času", který však nenabízí vždy žádoucí způsoby trávení volného času.

(8). Hofbauer, Břetislav. Děti, mládež a volný čas. Portál. Praha, 2004, str. 81

Nezastupitelnou roli v oblasti výchovy ve volném čase má veřejná správa. Resort školství patří ke garantům výchovy mimo vyučování. Školská zařízení zabývající se volným časem zahrnují školní družiny, školní kluby, školní knihovny, domovy mládeže a střediska pro volný čas dětí a mládeže. Významným rysem těchto školských zařízení je akcent na sociálně pedagogické zaměření. Měla by vytvářet dostatek rovných příležitostí a šancí k rozvoji talentů, zájmových aktivit u dětí všech sociálních vrstev. Plní funkci rekreační, sociální, výchovně-vzdělávací a také poradenskou funkci ve spolupráci s občanským sektorem a jeho spolky v daném regionu. Mezi školské instituce volného času patří také základní umělecké školy a jazykové školy.

Zvláštní postavení mají dětské domovy, které se o náplni volného času dětí a mládeže také starají. Patří k zařízení ústavní výchovy a k jejím úkolům se řadí rozvíjení a kultivace zájmů dětí a mládeže, zabezpečení hmotného zajištění volného času tak, aby probíhalo obdobným způsobem jako v rodinném prostředí.(15).

(15). Němec, Jiří. Kapitoly ze soc. pedagogiky a pedagogiky vol. času. Paido, Brno, 2002, s. 28

2.3 Místo trávení volného času

Místo trávení volného času

- v tělovýchovné organizaci
- ve škole mimo vyučování
- v domě dětí a mládeže
- sám, s rodinou, s přáteli

Děti a mládež a také dospělí tráví svůj volný čas rozmanitým způsobem. Jak už jsem naznačila, tráví jej v různých institucích a zařízeních. Nyní tu vyjmenuji čtyři hlavní místa trávení volného času.

1. Trávení volného času v tělovýchovné organizaci

Sport přispívá k fyzické zdatnosti a psychické odolnosti. Pravidelné provádění některé z těchto činností pomáhá řešit problém klesající tělesné zdatnosti dětí. Přiměřená pohybová aktivita je podmínkou zdravého vývoje. Možnost poznávat různé druhy sportů podněcuje děti k aktivnímu provozování a přispívá k tomu, aby se pohyb stal i v dospělosti nezbytnou potřebou.

Oblast tělovýchovy je pro děti a mládež přitažlivá a ze zdravotního hlediska potřebná. Pro rozvoj pohybových schopností je nutná všestrannost. Činnost by měla být zaměřena na vybrané prvky z atletiky, gymnastiky, turistiky a také podle místních podmínek na plavání, bruslení, lyžování a jiné sporty. Populární

a výchovně významné jsou netradiční druhy sportů, jako jsou aikido, taekwondo, florball, squash, aerobik, pilates a kalanetika. Sporty, které jsou většinou orientální, se také stávají známějšími. Jsou to jóga, taiči, čikung a orientální břišní tance. Přispívají nejen k tělesnému zdraví, ale také k zdraví duševnímu.(16).

Důležitost se přikládá zejména činnostem, které je možno konat v přírodě, jako je turistika, golf a jiné sportovní hry. Zvláště důležité je zřizování různých hřišť a parků, kde by děti a mládež mohli sportovat a hrát si. V současnosti hřiště, parky a sportovní areály procházejí výraznými změnami. Hřiště a parky se stávají součástí občanské vybavenosti a včleňují se do denního života dospělých a mladých obyvatel měst. Jsou to hřiště pro děti ke hraní, pro dospívající streetbalová nebo basketbalová hřiště, tenisové kurty, různé lezecké stezky, skateboardové rampy, cyklistické stezky a okruhy. Dospělí v tomto případě vytvářejí prostorové a materiální podmínky a zajišťují dohled nad bezpečností provozu.

Velkou tradici u nás mají různé tělovýchovné organizace. Nejdelší a nejznámější tradici má Sokol, založený Miroslavem Tyršem v roce 1862. Sokol kromě tělesných cvičení vyvíjel také vzdělávací a osvětovou činnost. Vytvořil rovněž dlouholetou tradici všesokolských sletů jako velkých celonárodních slavností. Také v současnosti Sokol organizuje tělovýchovnou činnost s

(16). Pávková, Jiřina. Hájek, Bedřich. Pedagogika volného času. Portál. Praha, 2002, str. 96

dospělými, dětmi a mládeží.

Český svaz tělesné výchovy, ve zkratce ČSTV, je dobrovolným sdružením sportovních, tělovýchovných a turistických svazu s celostátní působností. Jeho posláním je podporovat sport, tělesnou výchovu a turistiku, sportovní reprezentaci České republiky a zastupovat a chránit práva a zájmy sdružených subjektů, poskytovat jim požadované služby a vytvářet ke vzájemné spolupráci potřebnou platformu.

Další organizace vznikají i u netradičních sportů, jako jsou kurzy jógy, aerobiku, taiči, bojové sporty a orientální tance. Tyto kurzy jsou pro lidi různého věku a uplatní se v nich i lidé se zdravotním postižením.

2. Ve škole mimo vyučování

Ve školách fungují jak známo, školní družiny, školní kluby a školní knihovny. Školní družiny jsou určeny pro děti mladšího školního věku. Jsou zařízením, kde se děti mladšího školního věku seznamují s rozmanitostí zájmových aktivit, s jejich obsahem a formami. Nabídkou různých činností aktivizují děti zájmovými činnostmi, rozvíjejí jejich osobnost a zdokonalují jejich sociální dovednosti. Školní družina tvoří pro děti přechod mezi výukou ve třídách a pobytem doma. Družina není pokračováním školního vyučování, je výrazně odlišná od běžné vzdělávací praxe. Plní nejen funkci sociální, pro děti

však zabezpečuje odpočinek, rekreaci i zájmové činnosti. Je vymezena dobou bezprostředně po vyučování a odchodem dětí domů nebo za jinými mimoškolními aktivitami. Školní družina může být v provozu také o prázdninách a ve spolupráci s dalšími subjekty. Pro školní družinu platí obecný cíl, to je výchova všestranně rozvinutého člověka, a to pomocí složek výchovy, zpravidla označované jako: rozumová, mravní, tělesná, estetická a pracovní. Jedním z důvodů, proč rodiče přihlašují své děti do školních družin, je snaha čelit sociálně patologickým jevům ohrožující děti a vybavit je vědomostmi, dovednostmi a postoji pomáhající odolávat nástrahám, která současná společnost připravuje. Výchovné působení musí reagovat na nebezpečí, jakými jsou drogová závislost, gamblerství, nesnášenlivost, agresivita a jiné. Část rodičů si je toho vědoma a dnes ve větších městech již hraje při výběru základní školy významnou roli rozsah a kvalita nabídky činností výchovy mimo vyučování, která škola nabízí.

Školní družiny se zaměřují na základní oblasti v preventivní výchově:

Za prvé:

Výchova ke zdravému životnímu stylu, jako je odpovědnost za své zdraví, správné stravovací návyky, pitný režim, dodržování tělesné kultury a osobní hygieny.

Za druhé:

Posilování komunikačních dovedností, tvořící základ sociálních dovedností

Za třetí:

Zvyšování sociálních dovedností a rozvíjení sociální orientaci

Za čtvrté:

Formování životních postojů, žádoucích hodnotových orientací, vytváření základního právního vědomí, tolerance a schopnost pomoci.

Jen při zajištění těchto podmínek může školní družina plnit svou funkci sociální, relaxační, regenerační, kompenzační a výchovnou.(5).

Školní kluby fungují obdobně jako školní družiny, ale rozdíl je v tom, že je určen pro žáky školy druhého stupně. Žáci vyšších tříd jsou poměrně samostatnější, mají i řadu povinností uložených od rodičů a více možností s samostatnému využití volného času mimo školu. Zatímco pravidelná docházka menších dětí do družiny je nutností, školní kluby naopak pracují zásadně na principu dobrovolné docházky žáků.

Na školní aktivity navazují i místní, regionální, celostátní a mezinárodní soutěže žáků základních i středních škol. Jsou to různé přírodovědné a společenskovedné olympiády a olympiády sportovních disciplín. V přírodovědných olympiádách žáci soutěží v matematice, fyzice, biologii a chemii a ve společenskovedních soutěžích zase v českém a cizím jazyce, dějepisu a zeměpisu.

(5). Hájek, Bedřich. Pávková, Jiřina. Školní družina. Portál. Praha, 2003, str. 12

3. V domě dětí a mládeže

K trávení volného času slouží střediska pro volný čas, domy dětí a mládeže, umělecké školy a různé jazykové školy.

Střediska pro volný čas dětí a mládeže jsou zařazovány do sítě škol a školských zařízení. Na základě tohoto zařazení je nárok na státní příspěvek za činnost. Zřizovateli domu dětí a mládeže mohou být školský úřad, obec, církev nebo jiný subjekt. Domy dětí a mládeže byly od svého začátku ustavovány jako státní zařízení na ovlivňování organizované zájmové činnosti dětí a mládeže v kroužcích. Měly snahu obsáhnout všechny zájmové oblasti, které byly rozděleny do skupin na společenskovední, estetickovýchovné, tělovýchovné a sportovní, turistické, technické a přírodovědné.

Pravidelné zájmové činnosti jsou organizovány v zájmových útvarech. Kroužky jsou menší zájmové útvary, jehož činnost směřuje na vnitřní obohacení členů, zaměřuje se na vnitřní život útvaru, například: rybářský kroužek, fotografický kroužek, modelářský kroužek a čtenářský kroužek. Jako soubor označujeme zájmový útvar, jehož činnost směřuje zpravidla k veřejné produkci výsledků činnosti. Jsou to kroužky hudební, taneční, pěvecký a divadelní. Klub je zájmový útvar s volnější organizační strukturou a s možnou převažující receptivní činností členů, jako je například filmový klub. Oddíl je spíše u sportovních aktivit než u domu dětí a mládeže. Další zájmové útvary jsou

kurzy, příležitostné zájmové činnosti a nabídky spontánních aktivit. Kurzy jsou zájmové útvary s vymezenou délkou trvání, zpravidla kratší než jeden rok, a jeho činnost směřuje k osvojení určitého množství vědomostí a dovedností. Jsou to kurzy výpočetní techniky, kurz drhání, vaření a kosmetiky. Po ukončení kurzu může být účastníkům vydáno osvědčení o absolvování. Na konci školního roku bývá veřejnost, rodiče a přátelé seznamováni s výsledky zájmového útvaru formou výstav, vystoupení a ukázek dovedností.

Soutěže a přehlídky jsou také součástí domu dětí a mládeže. Jejich posláním je vyhledávat v práci s dětmi a mládeží talenty a účelně využívat jejich volný čas. Příležitostné zájmové činnosti jsou různé nabídky příležitostných nebo cyklických akcí výchovně-vzdělávacího nebo rekreačního charakteru. Je organizována nebo přímo řízena pedagogem a je časově vymezena. Do této aktivity zahrnujeme místní soutěže a turnaje, přehlídky, výlety, zájezdy, exkurze, divadelní představení a cykly přednášek. Nabídky spontánních aktivit jsou nabídky činností, které jsou pedagogicky ovlivňovány nepřímo. Nabídka je využívána individuálně nebo skupinami neorganizovaně podle jejich momentálního zájmu. Spontánní činnost nemá začátek a konec, jsou vymezeny pouze provozní dobou zařízení a jsou přístupné všem zájemcům. Jsou to různé otevřené dětské herny, čítárny, sportoviště, dopravní hřiště, posilovny, poradenská střediska a putovní trasy se sítí ubytoven.(16).

(16). Pávková, Jiřina. Hájek, Bedřich. Pedagogika volného času. Portál, Praha, 2002, s. 121

Domy dětí a mládeže také organizují prázdninové táborové činnosti. V letních, v jarních a o vánočních prázdninách poskytují činnost pro děti, mládež i pro rodiče.

Výchovnou činnost v domě dětí a mládeže zajišťují vychovatelé, kteří jsou složeni z interních pedagogů, externistů, zástupců rodičů a dalších aktivistů. Jejich práce vyžaduje znalost pedagogických zásad a metodiky vedení zájmových činností a rovněž určité ekonomické znalosti pro přípravu ekonomické rozvahy pedagogických záměrů a schopnost provedení akce ekonomicky vyhodnotit. S tím také souvisí schopnost provádět práci s veřejností.

4. Sám, s rodinou, s přáteli

Děti a mladí lidé mohou trávit volný čas sami, s rodiči anebo se svými přáteli. Člověk, který svůj volný čas tráví sám, může si svobodně vybrat, čím se bude zabývat a kdy si na svou činnost najde čas. Svůj volný čas může trávit aktivně nebo pasívně. Záleží na tom, z jaké rodiny jedinec pochází. Jedinci, kteří pocházejí z rodiny, kde se volný čas trávil aktivně, bude většinou trávit volný čas aktivně. A naopak jedinci, u kterých jejich rodiče trávili volný čas u televize a neměli žádné koníčky, sotva u nich můžeme předpokládat, že budou svůj volný čas aktivně. Ale mohou se vyskytnout i výjimky.

Dítě, který svůj volný čas tráví aktivně, obvykle samo něco tvoří. Maluje si, dělá různé ruční práce, hraje na nějaký hudební nástroj anebo si čte knížky.

Děti netráví volný čas sami, ale také s rodiči, příbuznými, ale také s přáteli. K nejobvyklejším aktivitám patří různé výlety, návštěvy hradů a zámků, ale také muzea, výstavy a zoologické zahrady. Děti s rodiči jezdí o víkendech na chatu nebo do přírody a také navštěvují divadla. Jak už jsem výše uvedla, ve volném čase prvotní roli hraje rodina. Rodiče jsou pro své děti prvními vzory. Děti se učí od svých rodičů žít určitým způsobem, přebírají a napodobují jejich životní styl.

Děti svůj volný čas tráví se svými vrstevníky, kterých si vybírají podle svého zájmu a životního stylu. Zvláště starší děti a mládež chodí na diskotéky, do kina, na koncerty, do cukráren a restaurací. S věkem závislost mezi aktivitou dítěte a rodičů klesá. Trávení volného času s vrstevníky je pro mladých lidí zvláště důležité, protože hledají ve společnosti místo, kam chtějí patřit. Vrstevnické skupiny jsou unikátním a nezastupitelným výchovným činitelem. Tyto skupiny vznikají spontánně a jsou často nositeli určité subkultury. Příslušnost k takové skupině může rozhodujícím způsobem určovat náplň volného času mladého člověka.

Závěr

Jak jsem již naznačila, trávení volného času dětí je též důležité, jako vzdělávání ve školních lavicích.

Je důležité, aby se rodiče více věnovali dětem, pečlivě se o ně starali a vedli je k mravním hodnotám a estetickým cítěním. I ke svým zájmům a koníčkům by měli své děti důsledně vést. Místo sledování televize či videa bez výběru programu by měli s dětmi podnikat rodinné výlety a sportovní akce a doma hrát různé hry, jako je pexeso, skládačky a stavebnice.

Rodiče by měli dětem pomoci vyřešit různé problémy a pěstovat v nich zdravé sebevědomí a tím uchránit je před partami, drogami a nebezpečí sekt. Rodiče by měli vést své děti k aktivnímu trávení volného času před pasivním, které deformují morální hodnoty.

I školy by měly dbát na to, co dělají děti, když zrovna nesedí ve školních lavicích. K tomu slouží různé kroužky a mimoškolní, kulturní a sportovní instituce. Je na pedagogických pracovnících, aby dětem zabezpečili různé akce, pořady, programy, soutěže a hry pro děti. Získat děti a mladé lidi pro volnočasové aktivity vyžaduje dobrovolnost volby. Nabídnout alternativní nabídky, podíl na jejich přípravě a realizace. Pouze takovým způsobem lze dosáhnout toho, aby se jednotlivé podněty staly účinnými prostředky motivace. Proto je preventivní

přístup humánnější, perspektivnější a časově a ekonomicky účinnější. Nabídka by se měla rozlišovat vzhledem k rozmanitým cílovým skupinám dětí, lišící se věkem, obsahem zájmové orientace, různým stupněm talentu, včetně rozdílů mezi chlapce a děvčaty.

Prevence je důležitá i v tom případě, pokud se týče patologickým sociálním jevům. Jde o určitý, prověřený a propracovaný systém různých organizací, který má za úkol obrnit mladého člověka proti negativním vlivům současného světa. Preventivní působení ve volném čase může významně ovlivnit i hodnotový systém mladého člověka.

Preventivní přístup může naopak již od dětství podněcovat individuální rozvoj osobnosti a její tvůrčí přístup, utvářet hodnotné vztahy jak v sobě, tak i k druhým lidem, učit se doceňovat a využívat volný čas jako významnou hodnotu, kterou může člověk naplnit konáním smysluplným a pro druhé prospěšným. Tím aspoň dosáhneme u dětí a mladých lidí civilizovaného a kulturního rozvoje.

Resumé

Tato bakalářská práce popisuje trávení volného času dětí a mládeže a je rozdělena do několika kapitol.

V první kapitole se zabývá rodinou, výchovou a vedením dětí k aktivnímu trávení volného času. V další kapitole se zabývám školní činností. Tam je popsáno o tvořivém vzdělání, spolupráce dětí a pedagogy a vytvoření optimálního školního prostředí. V další kapitole popisují různé formy aktivit v mimoškolní činnosti. Dále se v další kapitole zabývám o využitím volného času v současnosti. Zde popisují různé formy, jak děti a mládež tráví svůj volný čas. V posledních dvou kapitolách se zabývám, v jakém zařízení využívají děti a mládež volný čas a různé místa, jak lze smysluplně využívat volný čas.

Celkově tu popisují, proč je aktivní využívání volného času prevencí před pasivní zábavou, kriminalitou a před drogami a sektami.

Univerzita Tomáše Bati Zlín

Institut oborových studií Brno

Záznam o bakalářské práci

A N O T A C E

MACURKOVÁ, Dana. Výchova a vzdělání ve volném čase dětí a mládeže. (Bakalářská práce), IMS Brno, Sociální pedagogika, 2005, 42s.

Tato bakalářská práce se zabývá výchovou a vzděláním dětí a mládeže ve volném čase jako prevence před kriminalitou, drogami a nudou. Jsou tu popsány různé způsoby využití volného času. Je složena ze dvou kapitol, o výchově a vzdělání a volnočasových aktivitách dětí a mládeže.

The present bachelor thesis deals with children and youth upbringing and education in their free time as prevention from criminality, drugs and boredom. We describe various ways of spending their free time. The thesis is divided into two chapters, on upbringing and education and on children and youth free-time activities.

Klíčová slova:

Volný čas, rodinná výchova, krize rodiny, zájmy, vzdělání, individualita dítěte, mimoškolní činnost, školní družina, střediska pro volný čas, sebevzdělání.

Key words:

Free time, upbringing in family, family crisis, interests, education, individuality of a child, out-of-school activities, school club, free-time centres, self-education.

Literatura

1. Brierley, John. 7 prvních let života rozhoduje. 2. vyd. Praha: Portál, 1996, 120s.
2. Cloud, Henry: Townsend, John. Děti a hranice. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 1999, 183s.
3. Eyrovi, Linda a Richard. Jak naučit děti hodnotám. 1. vyd. Praha: Portál, 2002, 160s.
4. Fontana, David. Psychologie ve školní praxi. 1. vyd. Praha: Portál, 2000, 384s.
5. Hájek Bedřich, Pávková Jiřina. Školní družina. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, 160s.
6. Havlíňová, Miluše. Program podpory zdraví ve škole. 1. vyd. Praha: Portál, 1998, 275s.
7. Helus, Zdeněk. Dítě v osobnostním pojetí. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, 240s.
8. Hofbauer, Břetislav. Děti, mládež, volný čas. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, 173s.
9. Jůva, Vladimír sen. a jun. Úvod do pedagogiky. 4. vyd. Brno: Paido, 1999, 110s.
10. Katrňák, Tomáš. Odsouzení k manuální práci. 1. vyd. Praha: Sociol. nakl. 2004, 190s.
11. Matějček, Zdeněk. Co děti nejvíc potřebují. 1. vyd. Praha: Portál, 1994, 108s.
12. Matějček, Zdeněk: Pokorná, Marie. Radosti a strasti. 1. vyd. Jinočany: H +H, 1998, 205s.
13. Matoušek, Oldřich. Rodina jako instituce a vztahová síť. 1. vyd. Praha: Sociol. nakl., 1993.
14. Možný, Ivo. Sociologie rodiny. 1. vyd. Praha: Sociol. nakl. 1999, 250s.
15. Němec, Jiří a kol. Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času. 1. vyd. Brno: Paido, 2002, 119s.
16. Pávková Jiřina, Hájek Bedřich. Pedagogika volného času. 1. vyd. Praha: Portál, 2002, 231s.
17. Piaget, J. Inhelderová, B. Psychologie dítěte. 1. vyd. Praha: Portál, 2000, 149s.
18. Pike, G. Sebby, D. Globální výchova. 1. vyd. Praha: Grada, 1994, 328s.
19. Průcha, Jan. Přehled pedagogiky. 1. vyd. Praha: Portál, 2000, 272s.
20. Říčan, Pavel. Cesta životem. 2. vyd. Praha: Portál, 2004, 392s.
21. Shapiro, E. Lawrence. Emoční inteligence dítěte a její rozvoj. 2. vyd. Praha: Portál, 2004, 143s.

22. Sobotková, Irena. Psychologie rodiny. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, 173s.
23. Spousta, Vladimír. Teoretické základy výchovy ve volném čase. 1. vyd. Brno: MU, 1994, 183s.
24. Vážanský, Mojmír. Základy pedagogiky volného času. 2. vyd. Brno, Print Typia, 2001, 173s.